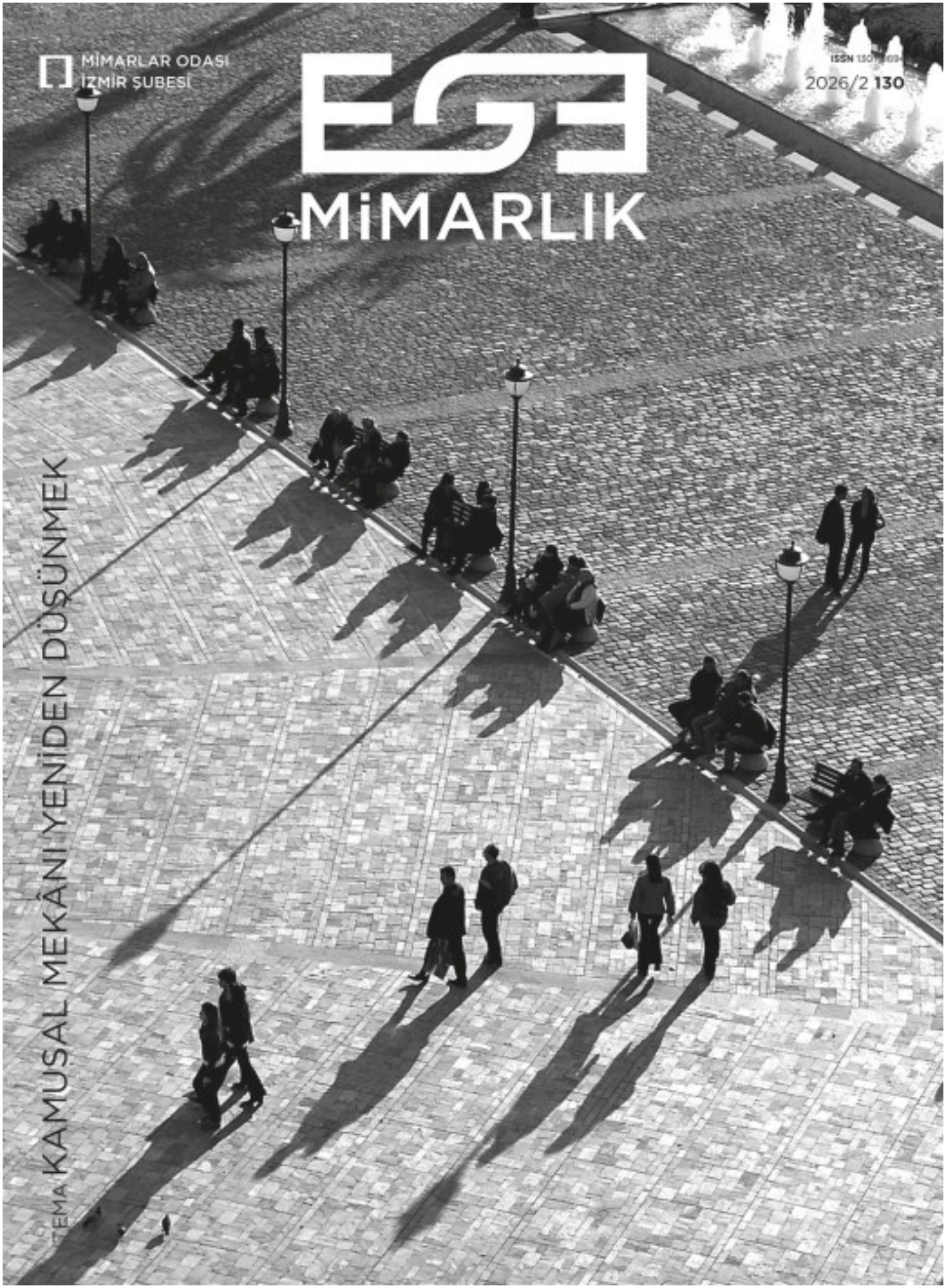

MİMARLAR ODASI
İZMİR ŞUBESİ
EGE
MİMARLIK
ISSN 1301-
2026/2 130
TEMA KAMUSAL MEKÂNI YENİDEN DÜŞÜNMEK

İzmir Liman Arkasının Kültür Bölgesi Olma Potansiyeli: Mekânsal Adaptasyon, Aktörler Arası İlişkiler, Yönetsel Birlik

Hüseyin Küçükoğlu, Ebru Çubukçu, Şebnem Gökçen

MAKALENİN ADI **İzmir Liman Arkasının Kültür Bölgesi Olma Potansiyeli: Mekânsal Adaptasyon, Aktörler Arası İlişkiler, Yönetsel Birlik**
The Cultural Quarter Potential of Rear Port District in Izmir: Spatial Adaptation, Stakeholder Relations, Administrative Unity
MAKALENİN TÜRÜ **Araştırma Makalesi**
MAKALENİN KODU **EgeMim, 2026-2 (130), 48-59**
MAKALENİN YAZARLARI **Hüseyin Küçükoğlu,** Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü; **Ebru Çubukçu,** Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü; **Şebnem Gökçen,** Prof. Dr., İzmir Ekonomi Üniversitesi, Mimarlık Bölümü
MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ **05.11.2025**
MAKALENİN KABUL TARİHİ **24.02.2026**
YAZAR İLETİŞİM BİLGİSİ **huseyin.kucukoglu@deu.edu.tr; ebru.cubukcu@deu.edu.tr; sebnem.gokcen@ieu.edu.tr**
ORCID **0000-0003-0776-775X; 0000-0002-2211-0441; 0000-0001-5790-0745**

öz Çalışma, İzmir Liman Arkası'nın kültür bölgesi potansiyelini; mekânsal özellikler, aktör ilişkileri ve yönetsel yapı dinamikleri ekseninde sistematik biçimde analiz etmeyi amaçlamaktır. Metodoloji, endüstriyel miras alanlarının dönüşümüne ilişkin kuramsal çerçeve ile saha verilerinin karşılaştırmalı değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bulgular; mekânsal düzeyde parçalanmış bir yapı, aktörler arasında sınırlı sinerji ve alt ölçekli planlama süreçlerinde belirgin uyumsuzluk olduğunu göstermektedir. Çalışma, bir bölgenin kültür eksenli dönüşüm potansiyelini değerlendirmede çok boyutlu ve analitik yaklaşıma dayalı özgün yöntem önerisi ile ilgili bilim alanına ve uygulamaya katkı sunmaktadır.
ANAHTAR KELİMELER İzmir liman arkası, kültür bölgesi, mekân, aktör, yönetsel birlik

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

SAĞ ÜSTTE Kültür bölgesi olgusunun literatürdeki kavramsal konumlanışı ve meydana gelme koşulları (Tablo 1).

1. Giriş

Kentsel dönüşüm politikaları, 1960'lara kadar kentlerdeki gecekondu bölgelerine odaklanarak (Günay ve Dökmeci, 2012) yoksullukla mücadeleyi temel hedef olarak benimsemiştir. 1980'lerin ortalarından itibaren özellikle neoliberal politikaların etkisiyle bu yaklaşım, küresel ölçekte rekabet ve kent pazarlamasında stratejik bir araca evrilmiştir. 2000'li yıllardan sonra ise kentsel dönüşüm uygulamalarında kültür ve sanatın dönüştürücü potansiyeli öne çıkmaya başlamıştır. Bu dönemdeki bazı uygulamalar kamusal alan–kamusal sanat etkileşimine odaklanarak, sokakların yeniden canlandırılmasından kültür endüstrilerinin geliştirilmesine uzanan geniş bir ölçekte görünürlük kazanmıştır (Montgomery, 2003). Bu yeni kentsel gelişim stratejileri ve tasarım kararları, gündelik yaşam pratiklerini doğrudan ve dolaylı yoldan şekillendirerek kentlerin daha üretken, esnek, yenilikçi ve ekonomik olarak sürdürülebilir biçimde tasarlanmasını sağlamıştır (Feng vd., 2025). Böylece "kültür" kavramı, dönemin baskın "sorun çözücü" paradigması olarak ön plana çıkmış ve bu bağlamda kültür bölgeleri de kentsel rekabet gücünü artıran, yaratıcı ekonomiyi besleyen ve mekânsal kimliği yeniden tanımlayan stratejik lokasyonlar olarak önem kazanmıştır.

Yaratıcı kent, kültürel kümelenme ve kültür endüstrileri gibi kültür odaklı planlama yaklaşımlarının sonucunda oluşan kültür bölgelerinde kentte gündelik yaşama ilişkin yeni değerler üretilmekte, pazarlanmakta ve tüketilmektedir. Bu bölgeler zaman zaman kentteki diğer bölgelere kıyasla daha avantajlı alanlar olarak görülmektedir. Endüstriyel mirasın karakteristik örneklerinden liman bölgeleri de ekonomik, sembolik ve yaratıcı sermayenin bir araya geldiği alanlar olarak, kent içinde kültür bölgesi olma potansiyeli taşıyan önemli konumlar biçiminde öne çıkmaktadır.

"Kültür Bölgesi"nin Oluşumu

Kültür bölgeleri 1980'ler sonrasında sanayisizleşme ile birlikte gerileyen kent ekonomisini güçlendirmek, toplumsal kalkınmayı sağlamak ve kentsel mekânı yeniden canlandırmak adına yerel yönetimler tarafından benimsenen kültür eksenli stratejiler ve planlama yaklaşımlarıyla ortaya çıkmıştır. Güncel sosyokültürel dinamikler ve ekonomik taleplerle iç içe geçen kentsel dönüşüm süreçleri sonucunda şekillenen bu bölgelerde, kentsel mekânın görünen ve görünmeyen mirası korunarak yeniden kullanılmaktadır. Bu tip bölgelerin oluşmasında ve gelişmesinde birden fazla değişken ve bu değişkenlere bağımlı süreçler etkili olmaktadır. Kimi kültür bölgeleri, kültürel üretim ve tüketim karakterine göre organik ya da planlı (Bianchini ve Parkinson, 1993; Jayne, 2004) şekilde kendini var ederken, kimileri mekân ile entegre olma biçimine göre tek işlevli ya da üretim odaklı (Evans, 2009) biçimde gelişebilmektedir. Öte yandan mekândan bağımsız sosyal, ekonomik ve politik süreçler (Evans, 2009) ile aktivite, anlam (Canter,

Kuramcı	Özellik / Kriter
Montgomery, 2003	• Yerel ve uluslararası ticaret birlikteliği • Tedarikçi ve alt yüklenici ağı • Karma kullanım, yapı yoğunluğu, görsel ve fiziksel geçirgenlik
	• **Aktivite:** ekonomik, kültürel, sosyal yapı • **Biçim:** binalar ve mekânlar arasındaki ilişki • **Anlam:** yer duygusu, tarihi ve kültürel yapı
	• Yerin koşullarına uygunluk • Yerin okunabilirliği
	• Kamusal ve yarı kamusal alanlarda gerçekleşen faaliyetler
	• Kültürel üretim • Kültürel tüketim
	• Aktif sokak kullanımı • Şeffaf, görülebilir ve iyi tasarlanmış kenarlar • Kolektif hafıza mekânları
	• Yerel olmayan pazarlara teknoloji üzerinden erişim • Kentsel yaşamın entegrasyonu
Bianchini ve Parkinson, 1993; Jayne, 2004.	• **Organik gelişen kültür kümelenmeleri:** Kendiliğinden oluşan bölgelerdir. • **Planlanmış bölgeler:** Kamu otoritesinin ya da büyük yatırımcıların kararları doğrultusunda kurulan bölgelerdir.
Evans, 2009	• **Ekonomik:** yerel kalkınma, ziyaretçi ekonomisi, markalaşma, bölgeleme, yenileme • **Sosyal:** kimlik, tekil kullanım, etnik bölge • **Kültürel:** tarihi koruma, el sanatları (beceriler), festivaller
Roodhouse, 2006	• Birçok bireyin ve firmanın bir arada bulunmasıyla oluşan faaliyet kümeleri • Belirli bir mekâna yerleşmiş ağlar
Evans, 2009	• **Dikey entegre model:** Başarıları kâr yaratabilme yeteneklerine dayananan, gelişimleri zamanla durağanlaşabilen tek işlevli bölgeler • **Yatay entegre model:** Karşılıklı bağımlılıkların geliştiği, kültürel üretimde uzmanlaşmış bölgeler
Murzyn-Kupisz, 2012	• Arazi kullanımların çeşitliliği • İyi tasarlanmış, ilham verici, okunabilir kentsel alanlar • Büyük çaplı kamu altyapısı • KOBİ'lerin, ajansların ve yaratıcı sektör firmalarının varlığı • Sanatçılar ve düşük maliyetli kültürel üreticiler için çalışma alanının varlığı • Gündüz ve akşam kullanımlarının tamamlayıcılığı

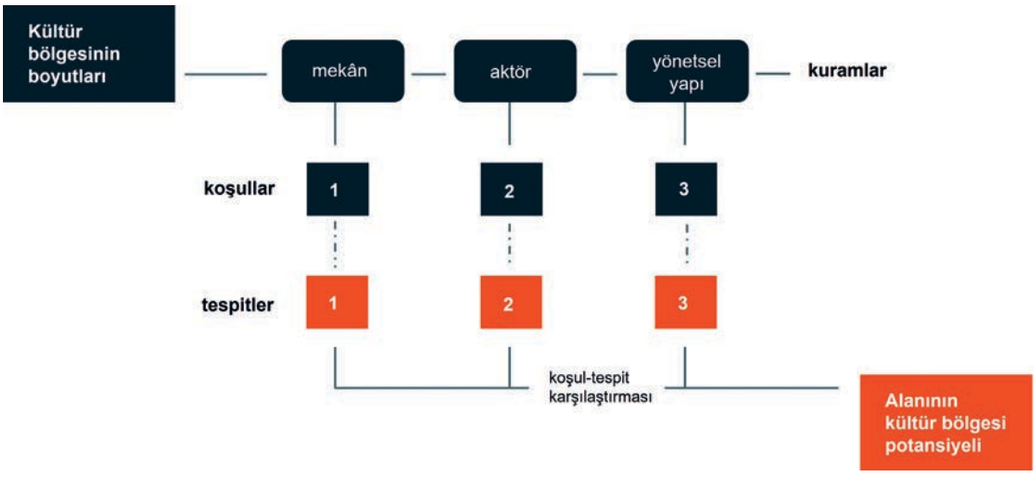
1977'den aktaran Montgomery, 2003), kolektif hafıza (Gehl, 1996'dan aktaran Montgomery, 2003), kamusallık gibi mekâna gömülü faktörler de kültür bölgelerinin şekillenmesinde etkili olabilmektedir. Bu çok katmanlı etkileşim ağı, literatürde farklı kuramcılar tarafından çeşitli kavramsal çerçeveler ve ölçütler üzerinden tartışılmıştır (Tablo 1).

Özellikle 1980 sonrasından başlayarak günümüze uzanan süreçte kültür bölgesi kavramı ve ilişkili kuramsal yaklaşımlar değerlendirildiğinde, kavramı kentsel tasarım kuramları çerçevesinde ilk kez sistematik biçimde ele alan Montgomery (2003), kültür bölgelerinin inşasında kent kimliği, yer yaratma ve kamusal yaşam gibi temaların belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Kuramcı, kültür bölgelerinin mekânsallaşma sürecini yalnızca fiziksel biçimlenme üzerinden değil anlam üretimi, kolektif deneyimlenme ve toplumsal etkileşim eksenlerinde de açıklamaktadır. Montgomery'e göre (2003) kültür bölgeleri, fiziksel mekânın ötesinde kültürel üretimin, kimlik inşasının ve sosyal karşılaşmaların yoğunlaştığı dinamik alanlardır. Kültür bölgesi bağlamında geliştirilmiş güncel yaklaşımlar irdelendiğinde ise kültür bölgelerinin, yer seçimi, arazi kullanımı (Murzyn-Kupisz, 2012), tematik uzmanlaşma (Evans, 2009), gelişim modeli, sosyal-kültürel bağlam (Evans, 2009) ve kullanıcı profili gibi çok boyutlu ve farklı eksenlerde ele alındığı görülmüştür. Kültür bölgelerine yönelik literatüre bütüncül olarak bakıldığında, bir bölgenin kültür bölgesi niteliğine haiz olabilmesi için temelde üç temel bileşenin bulunduğu izlenmektedir. Buna göre ilk olarak mekânın özellikleri, kültür ve yaratıcı sektörlerin şekillendirdiği çevrenin mekânsal olarak adapte edilebilirliği en temel koşulu oluşturmaktadır. "Yer"in niteliği, kullanım türü, yoğunluğu, geçirgenliği ve yer-oluşturma ilkeleri üzerinden sorgulanabilecek her türlü biçimsel özellik bu kapsamda yer alır. İkinci olarak söz konusu mekânda kullanıcılar arası ilişkileri betimleyen aktörlerin varlığı önemlidir. Mekânın anlam üretimi, kolektif deneyimlenme ve toplumsal etkileşim için o bölgede kimlerin asal aktör olarak tarif edildiği belirleyicidir. Üçüncü ve son olarak bölgeye "kültür" gibi bir üstyapı unsuru ile kimlik ve karakter kazandırmanın plan ve politika süreçleri ile ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Kültür eksenli dönüşüm süreçlerini belirleyen ve tetikleyen karar mekanizmalarının yönetsel yapı üzerinden mekânın inşa edilmesini nasıl etkilediği hususu da kalkınma planları, bölge planları veya doğrudan mekânsal planların yönlendiriciliği üzerinden tartışılmalıdır.

Bu makale kapsamında Bianchini ve Parkinson'ın (1993) "organik gelişen kültür kümelenmeleri" olarak verdiği tanıma uyan bir örnek alan olarak İzmir liman arkası bölgesi seçilmiş ve Evans'ın "yatay gelişim modeli" olarak tarif ettiği kurguya uyan bölge tarifinin, seçilen örnek alan özelinde bahsedilen üç temel bileşen bağlamında tartışılması ve gerekli koşulları karşılayıp karşılamadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda alana uyan bu kültür eksenli dönüşüm şablonlarının, bölgedeki atıl endüstriyel mirası salt fiziksel bir koruma nesnesi olmaktan öteye taşıyarak gündelik yaşam pratikleri ve sosyal etkileşim ağları üzerinden kamusal mekânın yeniden üretiminde etkili olup olmadığı da tartışmaya açılmak istenmiştir.

2. Araştırma Sahası: İzmir Liman Arkası

Araştırma sahası olarak belirlenen İzmir liman arkası; kuzeyinde Alsancak Limanı, doğusunda Meles Çayı ve Mürsel Paşa Bulvarı, batısında ise Alsancak Garı gibi doğal ve yapay eşiklerle sınırlandırılmış yaklaşık 200 hektarlık üçgen formlu bir alandır. Geleneksel kent merkezi ile yeni kent merkezini birbirine bağlayan bu

SOLDA Araştırmanın metodolojik yapısı (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur) (Görsel 1).

SAĞ ÜSTTE Liman arkasında arazi kullanım yapısı (Üstünel, 2023) (Görsel 2).

bölge, 16. yüzyıldan günümüze uzanan süreçte sanayileşme dinamiklerini, Cumhuriyet dönemi devletçi ekonomi politikalarını, kent planlama kararlarının somut izlerini ve 2000'li yıllardan bu yana yaşanan sanayisizleşme, soylulaştırma ve yeniden işlevlendirme süreçlerini barındıran çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Uzun yıllar önemli bir ticaret merkezi olarak varlığını sürdüren liman bölgesi (Karadağ ve İncedere, 2020), Cumhuriyet'in ilanıyla hız kazanan sanayileşme atılımları neticesinde yeni bir kimlik kazanmıştır. Bu süreçte önce Prost, ardından 1948 Le Corbusier nazım imar planları ile kentin kıyı boyunca lineer gelişimi öngörülmüş, demiryolu-liman entegrasyonu sayesinde bölge ticaret işlevine ek olarak güçlü bir sanayi merkezi niteliğine de kavuşmuştur. Ancak 1950'li yıllardan itibaren kentin makroformundaki değişimler ve sanayi tesislerinin kent merkezinden çeperlere desantralize olma eğilimi bölge için bir kırılma noktası olmuştur. Üst ölçekli plan kararlarıyla sanayi fonksiyonunun bölgeden kademeli olarak tasfiye edilmesi ve alanın Merkezi İş Alanı (MİA) ile bütünleşecek şekilde planlanması, üretim faaliyetlerinin durmasına zemin hazırlamıştır (Çıkış, 2009). Bu sanayisizleşme süreci, bir dönemin yoğun üretim alanını atıl hale getirerek liman arkasında korunmayı ve yeniden işlevlendirilmeyi bekleyen zengin bir endüstriyel miras stoku bırakmıştır. Havagazı Fabrikası, Eski Un Fabrikası, Eski Kiremit Fabrikası, Tariş Alkol Fabrikası, Şark Sanayi, Elektrik Fabrikası ve Sümerbank Basma Sanayi gibi simge yapılar, dönemin üretim kültürünü yansıtan bu mirasın en dikkat çekici örnekleridir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2021).

Liman arkası, günümüzde sadece fiziksel ya da ekonomik değil, sosyolojik bir dönüşüm sürecinin de içerisindedir. Fabrikaların kapanması ya da taşınması sonucunda atıl hale gelen liman arkası Bölgesi, üretim alanı olma niteliğini giderek yitirmiş; düşük kira düzeyleri ve geniş mekân olanakları sayesinde sanatçılar, tasarımcılar ve yaratıcı endüstrilerin ilgisini çekmiştir. Bu süreçte bölgede etkin olan üretici yapı da önemli ölçüde dönüşmüştür. Bu kendiliğinden gelişen dönüşüm, yerel yönetim düzeyinde yaratıcı endüstrileri destekleme ve yaratıcı sınıf için çekim merkezi yaratma hedefleri ile de örtüşmüş görünmektedir. İzmir liman arkası bölgesi de stratejik konumu ve kamu–sivil iş birliği kapasitesi ile, kentin kültür bölgesi kimliğini üstlenebilecek potansiyel müdahale alanlarından biri olarak değerlendirilmiştir (Pasin vd., 2020; İzmir Kalkınma Ajansı, 2021; Güleç ve Savaşır, 2022; Sarı ve Mengi, 2022).

3. Yöntem

Araştırma, İzmir liman arkasının bir kültür bölgesi olma potansiyelini; mekânsal özellikler, aktörler arası ilişkiler ve yönetsel yapı olmak üzere üç temel bileşen üzerinden analiz etmektedir. Mekânsal bağlamda alanın fiziksel dokusu ve kullanım biçimleri irdelenirken, aktör ilişkileri boyutunda yerel yönetimler, özel sektör, STK'lar ve kültürel üreticiler arasındaki etkileşim ağları incelenmiştir. Yönetsel yapı kapsamında ise mekânsal plan kararları ile bölgesel ölçekte yetkili kurumların kentsel politika, strateji ve vizyonları ele alınmıştır. Bu çok boyutlu analitik yaklaşım, araştırma amacına ulaşmayı sağlarken kültür-eksenli dönüşümü biçimlendiren dinamikleri de görünür hâle getirerek çalışmaya tamamlayıcı bir katkı sağlamaktadır (Görsel 1).

3.1. Koşul 1: Mekân (Değişime Adaptasyon)

Kültür-eksenli dönüşüm için kentsel kıyı alanları hem yapılı çevre ile doğal çevre arasında arayüz olma nitelikleri (Hall, 1998) hem de kentsel rekabet motivasyonuna katkıda bulunabilecek büyük ölçekli projeler (alış-veriş merkezleri, karma kullanım alanları, limanlar vb.) yaratma potansiyelleri ile cezbedici olanaklar sunmaktadır. Ayrıca bulundukları bölgenin çoğunlukla en prestijli ve merkezi konumunda yer almaları, kentin sosyal, kültürel ve ekonomik alandaki birikimlerini yansıtmaları ve aynı zamanda kentin çevresiyle en hızlı şekilde etkileşime geçmesini sağlayan transfer noktaları olabilmeleri de yine kıyı alanlarını kentsel dönüşümde en sık müdahale edilen kentsel alanlardan biri haline getirmiştir.

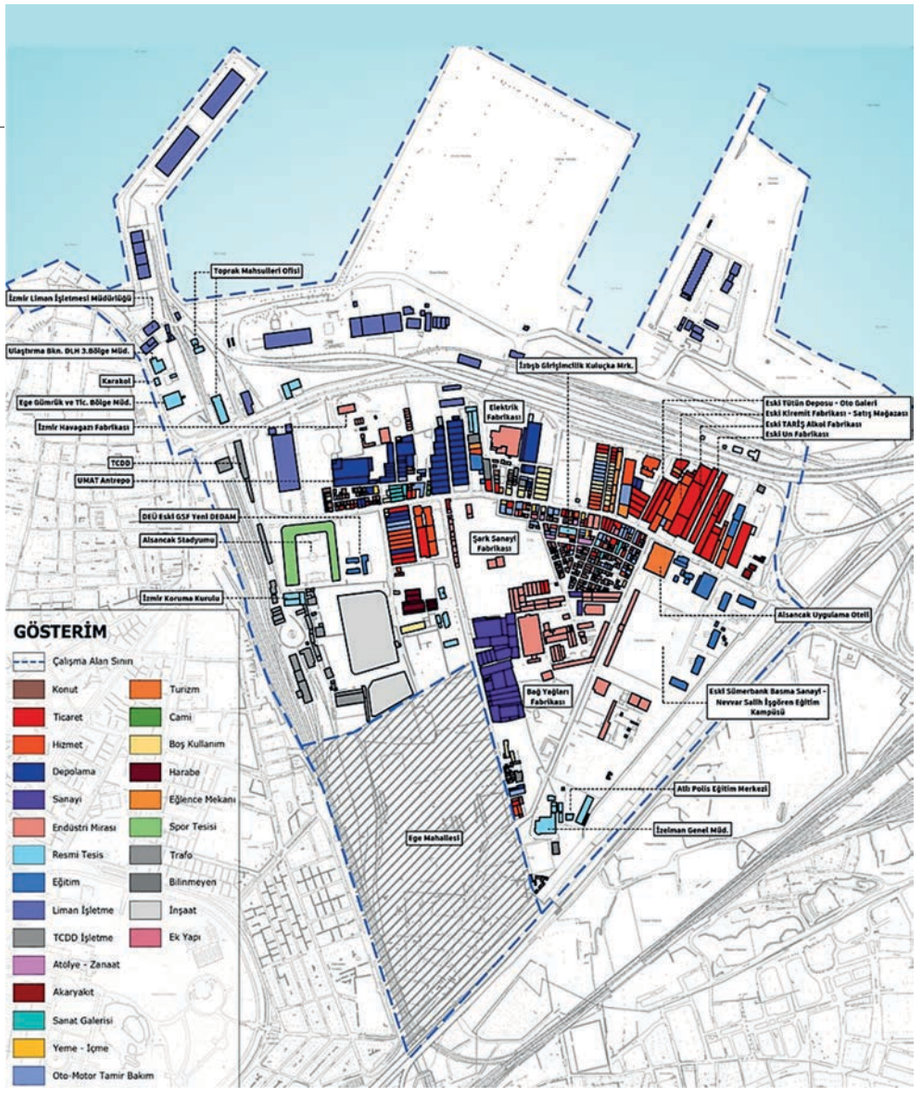
Kültür bölgelerinde mekânsal organizasyon, birbiriyle uyumlu faktörlerin birlikteliğiyle şekillenmektedir. Bu bağlamda bölgenin; konut, ticaret, eğitim, gastronomi ve kamusal kullanımların bir arada bulunduğu yüksek düzeyde bir işlevsel çeşitliliğe sahip olması beklenir (Buchanan 1988; Murzyn-Kupisz 2012). Wood vd.'ye (2016) göre söz konusu işlevsel çeşitlilik, alanı hem sakinler hem de ziyaretçiler için bir cazibe merkezi ve "destinasyon" haline getirirken, aynı zamanda sosyal çeşitliliği ve uyumu da desteklemektedir. Fonksiyonel çeşitliliğe paralel olarak, kamu ve özel alan kullanımlarının dengeli dağılımı da kültür bölgeleri için elzemdir. Mekân, üretici ve tüketicinin bölgede bir arada bulunmasına olanak tanıyacak

şekilde kurgulanmalı ve bu sayede gece-gündüz ekonomisi beslenerek alanın kullanım sürekliliği sağlanmalıdır (Global Leaders Institute for Arts Innovation, 2024). Öte yandan kültürel miras değerlerinin varlığı bölgenin potansiyelini doğrudan desteklemekte, iç ve dış mekân geçişleri sağlayan kamu-özel arayüzleri de kültürel etkinliklerin yapı ölçeğinde kalmayıp sokağa taşmasına olanak tanıyarak sosyal dinamizmi güçlendirmektedir (Wood vd., 2016; Karaca, 2015).

Özetle literatür, özellikle liman arkası gibi nitelikli kıyı alanlarının bir kültür bölgesine dönüşebilmesi için mekânın fiziksel ve işlevsel bileşenleri üzerinden bütüncül bir adaptasyon kapasitesi yaratması gerekliliğine işaret etmektedir. Bu kapasite sayesinde mekânın sahip olduğu yerel özgünlüğü rekabetçi bir avantaja çevirerek güçlü ve sürdürülebilir ilişkiler ağının zeminini oluşturması beklenmektedir.

3.2. Tespit 1: Mekân (Uyumsuz Parçalar)

Bölgedeki mevcut mekânsal karakterin ortaya konulması amacıyla liman arkası bölgesi fonksiyonel dağılımı ve kamu-özel alan kullanımı irdelenmiştir (Görsel 2). Bu göstergeler doğrultusunda alan incelendiğinde; mevcut işlevini koruyan liman bölgesinin, işletme ve resmi tesis alanlarıyla aktif yapısını sürdürdüğü görülmektedir. Liman Caddesi ile Şehitler Caddesi arasında kalan bölge ise limanın yoğun kullanıldığı dönemden miras kalan depolama alanlarının yanı sıra, turizm ve ticaret odaklı bir işlevsel çeşitlilik barındırmaktadır. Umurbey Mahallesi'nin konut yoğunluklu dokusunda ve daha küçük parselli yapısında da devamlılık gösteren bu çeşitlilik, alanın güneyine doğru inildikçe azalarak yerini tek işlevli kümelenmelere bırakmaktadır. Yine alanın bu parçasında endüstri mirası niteliği taşıyan sanayi yapılarına ev sahipliği yapmış geniş araziler göze çarpmaktadır. Alanın doğuda Mürsel Paşa Bulvarı ve Meles Çayı ile sınırlandırılmış kısmı eğitim yapılarının yer aldığı kamusal bir nitelik taşırken, batı sınırında TCDD işletme tesisleri, güney ucunda ise bir bölümü aktif dönüşüm sürecinde olan Ege Mahallesi bulunmaktadır (Görsel 2).

Alan, kamu-özel kullanım dengesi ile üretim-tüketim ilişkileri üzerinden değerlendirildiğinde bu ilişkilerin ve işlevlerin mekânda yer yer iç içe geçtiği (doğu-batı ekseninde gelişimi ve dönüşümü devam eden kuzey tarafında ve Umurbey Mahallesi'nin bir bölümünde) görülmektedir. Buna karşın alanın bütününde söz konusu işlev ve ilişkilerin bölgelemelerle birbirinden belirgin şekilde ayrıştığı dikkat çekmektedir. İşlevlerin bu denli keskin ayrışması, mekânsal bir eşik oluşturarak gece-gündüz ekonomisinin bütünleşik bir yapıda gelişmesini engellemekte ve alanın gün boyu sürekli kullanımını kısıtlamaktadır.

Liman arkası bölgesinde sanayisizleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan endüstriyel miras; tekil yapı ölçeğinden, birbiriyle ilişkili yapıların oluşturduğu yerleşke ölçeğine kadar uzanan farklı katmanlarda doğal ve kültürel bağlamıyla varlığını sürdürmektedir. Söz konusu miras değerlerinin bir kısmı yapı veya parsel ölçeğinde tescillenerek koruma altına alınmış olsa da önemli bir bölümü halen korunmayı ve uygun bir işlevlendirme ile kentsel mekâna yeniden entegre edilmeyi beklemektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısı arasındaki döneme tarihlenen bu yapılar incelendiğinde; Alsancak Demiryolu Yerleşkesi örneğinde olduğu gibi özgün işlevini koruyan somut mirasların yanı sıra Eski Tekel Fabrikası ve Eski Un Fabrikası gibi restorasyon veya yeniden inşa süreçleri sonrası işlev değişikliğine uğrayarak hizmet veren alanlar da görülmektedir (Görsel 3).

Kültür bölgelerinin rekabetçi yapısının, "yere özgü" potansiyellerin hayata geçirilme düzeyi ve bu potansiyellerin birbirini besleme kapasitesi ile doğrudan ilişkili olduğu düşünüldüğünde, bahsi geçen miras alanları kentsel karakterin ayırt edici unsurlarına dönüşebilmektedir. Bu bağlamda, endüstriyel mirasın mekânı yalnızca fiziksel değil sosyal boyutta da dönüştürdüğü gerçeğinden hareketle, mekânsal kurgunun bu tarihsel ve kültürel niteliği yüksek alanlar arasında bütüncül ilişkiler kuracak biçimde tasarlanması önem arz etmektedir.

Her ne kadar "liman arkası" ifadesiyle belirgin ve homojen bir alan tarif ediliyor gibi görünse de 20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze

Google Earth (16.01.2026)

uzanan sosyoekonomik ve mekânsal değişim süreçleri, bölge genelinde tek işlevli ve birbirinden ayrışmış karakteristik alt bölgeler ortaya çıkarmıştır. Görsel 4'te izlendiği üzere bu heterojen yapı içerisinde; özgün işlevini sürdüren, dönüşüm sürecine eklemlenen, değişime direnen veya kendi haline bırakılarak atıllaşan farklı kentsel dokuların eş zamanlı biçimde varlık gösterdiği görülmektedir.

1. Kuzey Bölgesi: Limanın aktif kullanımına bağlı olarak liman fonksiyonlarının hala ilk işlevleri ile kullanıldığı kararlı bölgeyi,

2. Merkez Bölge: Endüstriyel liman yapılarının işlev değişikliğine uğrayarak ticarileştiği (alış-veriş/eğlence/sanat) aktif bölgeyi,

3. Dönüşüm Bölgesi: Fiziksel ve sosyal dönüşümün en belirgin hissedildiği, sermaye gruplarının 'prestij konut' mottosuyla alana müdahale ettiği bölgeyi,

4. Mahalleler: Özgün konut dokusunun kısmen korunarak aktif kullanılmaya devam ettiği, kobi-konut kullanımlarının iç içe geçtiği yaşayan bölgeleri (4 nolu mahallelerden kuzeydeki küçük ölçekli tamirhanelerine, sanatçı konutlarına ve kamusal alana çıkan sanatsal üretim biçimlerine ev sahipliği yapan Umurbey Mahallesi, diğeri ise Roman etnik kültürünün yaşam alanı niteliğindeki Ege Mahallesi'dir),

5. İzole Bölge: Çevresinden doğal ve yapay eşiklerle izole olmuş kamusal kullanım (eğitim) yoğun bölgeyi ifade etmektedir.

İlk tespitte vurgulandığı üzere kültür bölgelerinin başarısı, alt bölgelerin kendi parçalı ve özgün dokularını korurken aynı zamanda birbirleriyle de güçlü fiziksel ilişkiler kurabilmelerine bağlıdır. Tasarım, bu parçaları bütüncül bir perspektifle ele almalı ve sonuçta ortaya çıkan mekân, farklılıkların birleşiminden doğan melez ve dinamik bir karakter taşımalıdır. Ancak İzmir liman arkası örneğinde liman ve çevresindeki kentsel dokuda belirgin bir fiziksel ve işlevsel kopukluk göze çarpmaktadır. Bu mekânsal çözülme, alt bölge ve bölgeler arası geçirgenliği azaltmakta, alt bölgelerin birbirine entegre olmak yerine kendi içlerine kapalı birer direnç noktasına dönüşmesine neden olmaktadır. Araştırma sahası içerisinde Darağaç; özgün mahalle karakteri, sanatsal kolektifleri ve dayanışma kültürüyle olumlu bir örnek teşkil etmektedir. Bölgenin sergilediği yüksek adaptasyon kapasitesi, tüm liman arkası için kültür eksenli dönüşümü tetikleyecek niteliktedir. Ancak mevcut potansiyelin yalnızca söz konusu alt bölgeyle sınırlı kalma ve karşıt yöndeki dönüşüm eğilimlerinden olumsuz etkilenme riski de bulunmaktadır. Nitekim fiili durumda mahalle karakteri sergileyen bir diğer bölge Roman Mahallesi'nin bir emlak projesi (Divan prestij konut alanı) bünyesinde yakın gelecekte dönüştürüleceği bilinmektedir. Benzer şekilde halihazırda inşası devam eden karma kullanımlı "prestij" projeler (Görsel 4, 3 numaralı bölge) başta Ege Mahallesi olmak üzere tüm diğer alt bölgeler üzerinde baskı oluşturmaktadır. Kamu yararını göz ardı ederek hızla yayılan ve kültür eksenli yaklaşımla çelişen rant temelli müdahaleler, alanın bütüncül bir kültür bölgesine evrilmesi önündeki en büyük tehditlerdendir.

3.3 Koşul 2: Aktörler (*Faal Aktörler Arası Sinerji*)

Bilindiği üzere sanayi devrimi sonrası dönemde kentsel gelişimin itici gücü ve mekânsal temsili olarak öne çıkan sanayi bölgeleri ve liman kentleri, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küresel üretim ağlarının yeniden yapılanması, ekonomik krizler ve demografik değişimler sonucunda sanayisizleşme sürecine girmiştir (Pratt, 2008). Bu süreç, geride temel işlevini yitiren ve çoğu zaman atıl durumda kalan endüstriyel miras alanları bırakmıştır. Görece düşük kira düzeyleri

Google Earth (27.05.2025)

SOL ÜSTTE Liman arkasında endüstriyel mirasın korunma durumu (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur) (Görsel 3).

SOLDA Liman arkasının karakteristik bölgeleri (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur) (Görsel 4).

SAĞ ÜSTTE Kültür eksenli dönüşüme ilişkin ilgili literatürde öne çıkan aktör tanımları (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur) (Tablo 2).

SAĞ ALTTA Kültür aktörlerinin kümelenme yapısı (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur) (Görsel 5).

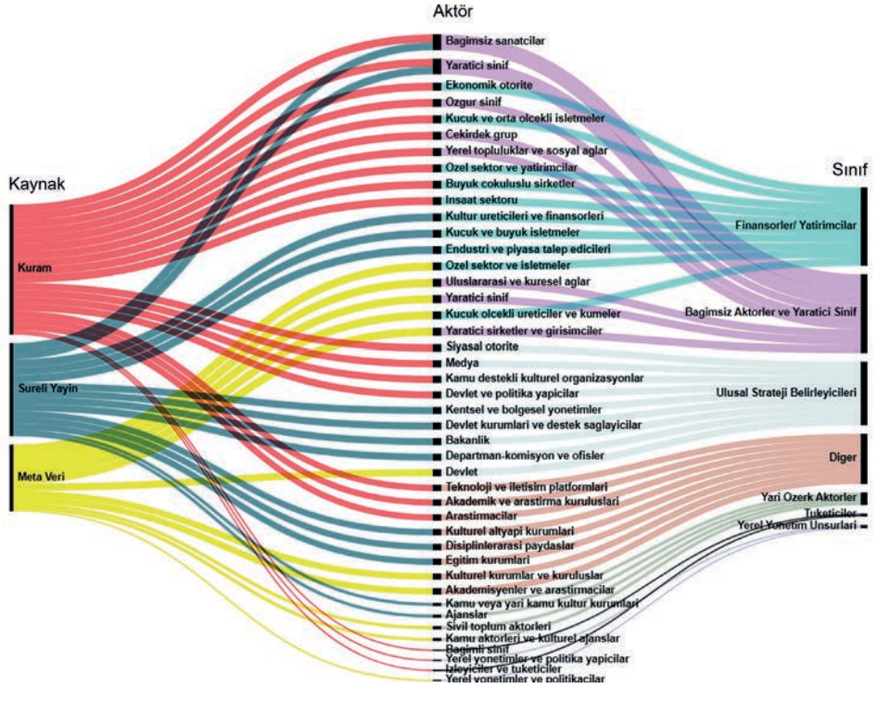
ve esnek mekânsal kullanım olanakları, bu alanları kültür ve yaratıcı sektörler için cazip kılmış, kimi zaman tabandan gelen kültürel talepler, kimi zaman ise yerel/merkezi yönetimin stratejik müdahaleleri ile bu alanlar yeniden kimliklendirme sürecine girmiştir. Kültür temelli işlevlerle dönüştürülen bu bölgeler, zamanla ekonomik değer üreten ve kentsel pazarlama stratejilerinin merkezine yerleşen kültür bölgelerine dönüşebilmektedir. Böylesi bir dönüşüm süreci; politika yapıcılar, yatırımcılar ve kültürel aktörler arasındaki güç dengelerinin sürekli yeniden tanımlandığı, kimi zaman işbirliği, kimi zaman ise çıkar çatışmalarıyla şekillenen dinamik bir alan da yaratmaktadır (Liu vd., 2015).

Araştırma alanının kültürel dönüşümünde aktif rol oynayan aktörleri belirlemek amacıyla; kuramsal yaklaşımlar, periyodik olarak güncellenen küresel ölçekli yayınlar ve bibliyometrik analiz gibi meta veriler irdelenmiştir (Tablo 2).

Tablo, ilgili literatür üzerinden analiz edilen kültür eksenli dönüşüm aktörlerinin politika, idari düzenlemeler, sermaye hareketleri, mekânsal talepler ve iş yapış biçimlerine göre çeşitlendiğini göstermektedir. Bu çeşitlenmiş aktör yapısının araştırma alanındaki karşılığının tespit edilebilmesi ve aktörler arası mekânsal etkileşimlerinin çözümlenebilmesi amacıyla ölçeklendirilmiş bir sınıflandırma sistemi geliştirilmiştir. Tablodaki her bir veri kaynağının (kuram, süreli yayın, meta veri) öngördüğü kültür eksenli dönüşüm aktörü, araştırma alanında ölçeklerine ve kültürel dönüşüm stratejilerine göre kategorize edildiğinde çalışma kapsamında kültür eksenli dönüşümünde etkili yedi aktör sınıfı tanımlanmıştır: finansörler ve yatırımcılar, bağımsız aktörler ve yaratıcı sınıf, ulusal strateji belirleyicileri, yerel yönetime bağlı gelişen yarı özerk aktörler, tüketiciler, yerel yönetim unsurları ve bu kategorilere dâhil olmayan diğer aktörler (Görsel 5).

1. Finansörler ve Yatırımcılar: Kamu fon sağlayıcıları, kültürel ajanslar ve özel sektör yatırımcılarından oluşan bu aktör grubu, kültür ve yaratıcı endüstrilerin sürdürülebilirliği için

Kuram	Aktör
Adorno and Horkheimer 1979'dan aktaran Yaman Kurt, 2009	Egemen sınıf • Siyasal otorite • Ekonomik otorite
Hannah Arendt, 1994	• *Homo faber* (Özgür sınıf) • *Animal laborans* (Bağımlı sınıf)
Lash ve Urry, 1994	• Kültürel işçiler • Bağımsız sanatçılar • Küçük ve orta ölçekli işletmeler
Baudrillard, 1997	• Medya
Florida, 2003	Yaratıcı sınıf • Çekirdek grup (bilim insanı, akademisyen, yazar, aktör, tasarımcı, eğlence sektörü çalışanı) • Yaratıcı profesyonel grup (iş yönetimi, hukuk, sağlık, finans çalışanları)
Garnham, 2005	• Yaratıcı profesyoneller ve üreticiler • İşletmeler ve şirketler • Devlet ve politika yapıcılar • İzleyiciler ve tüketiciler • Teknoloji ve iletişim platformları • Akademik ve araştırma kuruluşları
Hesmondhalgh ve Pratt, 2005	• Büyük çokuluslu şirketler • Küçük ve orta ölçekli işletmeler • Bağımsız sektör • Devlet ve politikacılar • Araştırmacılar
Evans, 2009	• Yaratıcı profesyoneller ve firmalar • Yerel yönetimler ve politika yapıcılar • Üniversiteler ve eğitim kurumları • Kamu destekli kültürel organizasyonlar • Yerel topluluklar ve sosyal ağlar • Özel sektör ve yatırımcılar
Landry ve Hyams, 2012	• Şehir halkı ve vatandaşlar • Yerel yöneticiler ve liderler • Kültürel, yaratıcı ve inovatif sektör çalışanları • Uzmanlar ve paydaşlar • Kurumlar ve organizasyonlar
Süreli Yayın	**Aktör**
Mızırak ve Mercan, 2016	• Kültürel altyapı kurumları • Kültür üreticileri ve finansörleri • Kentsel ve bölgesel yönetimler • Disiplinlerarası paydaşlar • Yaratıcı sınıf
United Nations, 2010	• Küçük ve büyük işletmeler

Aktör Sınıfları	Aktör Sınıfı	Araştırma Alanındaki Karşılığı
Ulusal Strateji Belirleyicileri	• Başkanlık • Bakanlık • Ajans	• İzmir Kültür Sanat Fabrikası
Yerel Yönetim Unsurları	• Belediye • Ajans	• Tarihi Havagazı Fabrikası
Yerel Yönetime Bağlı Gelişen Yarı Özerk Aktörler	• Kamu destekli organizasyonlar • Kurullar • Fonlar	• Art Venue İzmir
Finansörler ve Yatırımcılar	• Holdingler • Şirketler	• Arkas Holding
Bağımsız Aktörler ve Yaratıcı Sınıf	• Sivil İnisiyatifler • Kolektifler • Mesleki örgütlenmeler • Akademisyenler • Tasarımcılar • Kültür Girişimcileri	• Darağaç Kolektif
Tüketiciler	• Tüketiciler	• Alan sakinleri • Etkinlik katılımcıları • Turistler
Diğer	• Üniversiteler • Gündüz-gece ekonomisi yaratan sektörler	• Gastronomi, eğlence, turizm işletmeleri

SOLDA Aktör sınıflarının araştırma alanındaki karşılığı (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur) (Tablo 3).

SAĞ ÜSTTE Liman arkası kültür aktörlerinin özellikleri (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur) (Tablo 4).

sermaye ve hibe kanalları oluştururken; yatırımlarını kentin çekim merkezlerine yönlendirerek mekânsal dönüşümü de hızlandırmaktadır.

2. Bağımsız Aktörler ve Yaratıcı Sınıf: Bağımsız sanatçılar, yaratıcı profesyoneller, kültürel işçiler, akademisyenler, tasarımcılar ve girişimcilerden oluşan bu grup, yenilikçi üretim biçimleri ve özgün içerikleriyle kültürel ekosistemin dinamik ve çoğulcu yapısını temsil etmektedir.

3. Ulusal Strateji Belirleyicileri: Siyasal otorite, medya, politik/ekonomik destek sağlayıcıları gibi merkezi iradeye doğrudan bağlı olan ve ulusal kültür stratejilerini yönlendiren aygıtlara sahip üst yapıyı temsil etmektedir.

4. Yerel Yönetime Bağlı Gelişen Yarı Özerk Aktörler: Yerel yönetimle bağlantılı fakat operasyonel olarak bağımsız hareket edebilen kültürel kurumlar, kamu destekli organizasyonlar, yaratıcı girişimler ve kalkınma ajansları kapsayan bu aktör sınıfı, kültürel üretimi ve yenilikçi projeleri destekleyerek kullanıcısına yerel ve uluslararası ağlardan yararlanma olanağı sağlayabilmektedir.

5. Tüketiciler: Kültürel ürün ve hizmetleri talep eden bireyler, topluluklar ve sivil toplum aktörleri bu kategoride yer almaktadır. Tüketiciler, katılım, beğeni ve tüketim pratikleriyle kültürel üretimin yönünü, ölçeğini ve sunuş biçimini dolaylı olarak belirleyebilmektedir.

6. Yerel Yönetim Unsurları: Belediyeler, yerel meclis ve politikacılar gibi kentsel ölçekte karar yetkisine sahip aktörleri kapsamaktadır. Bu bileşenler; kültürel altyapı yatırımlarını, yerel etkinlikleri ve yaratıcı sektör desteklerini organize edip gerektiğinde üst yapı ile iş birliği yaparak kentin kültürel ekosistemini şekillendirebilmektedir.

7. Diğer: Medya kuruluşları, eğitim kurumları, teknoloji platformları ve uluslararası ağlar gibi doğrudan üretici olmayan ancak bilgi, görünürlük ve işbirliği kanalları sağlayan endüstrinin destekleyici aktörlerini kapsamaktadır.

3.4 Tespit 2: Aktörler (*İzole Yapılanma*)

Liman arkasının karakteristik bölgeleri ve onun yarattığı mekânsal farklılaşma, bölgede etkili olan aktör profilini de etkilemiştir. Merkezi yönetim unsurlarından sivil inisiyatiflere, yerel üreticiden yatırımcılara, yaratıcı sınıftan yerel yönetime uzanan geniş paydaş yelpazesi, bölgedeki mekânsal örgütlenmeyi ve kültürel stratejileri çeşitlendirerek kimi zaman tamamlayıcı kimi zaman ise gerilimli ilişkiler üreten çok katmanlı bir kültürel peyzaj yaratmıştır.

Koşul 2'de belirlenen aktör sınıflarının (Görsel 3) araştırma alanındaki karşılığı Tablo 3'te görüleceği üzere ön plana çıkan aktörler üzerinden çözümlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma alanında kültür eksenli ulusal strateji belirleyicileri sınıfına giren ana aktör İzmir Kültür Sanat Fabrikası'dır. Kentin son dönem kültür merkezlerinden biri olarak konumlanan yapı, Alsancak Tekel Fabrikası ve ilişkili açık alanların Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen restorasyon ve yeniden işlevlendirme (İzmir Kültür Sanat Fabrikası, b.t.) süreçleri sonucunda kamusal hizmet alanı olarak kente kazandırılmıştır. Dönüşüm, mekânın kültürel üretim için yeniden kurgulanmasını ve merkezi devlet politikalarının kentsel kültür planlamasındaki rolünü görünür kılmaktadır. Yerel yönetimin alandaki kurumsal temsilcisi ise Tarihi Havagazı Fabrikası'dır. Bu yapı da benzer bir müdahale dizisini izleyerek restorasyon ve yeniden işlevlendirme süreçleriyle (Tarihi Havagazı Fabrikası, b.t.) İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından kültür-sanat ekosistemine dâhil edilmiştir. Yapı, yerel yönetimin kentsel yeniden canlandırma ve kültürel yatırım stratejilerindeki pratik tercihlerini yansıtan örneklerden biridir. Yerel yönetime bağlı gelişen yarı özerk aktör sınıfı örneği Art Venue İzmir (AVİ), 2023 yılında sanatı ve toplumsal bilinci birleştirme misyonuyla (Art Venue İzmir, b.t.) liman arkasındaki bir endüstri mirasının iki kültür girişimcisi tarafından dönüştürülmesi sonucunda faaliyete geçmiştir. Bağımsız aktör ve yaratıcı sınıfın yerel temsili Darağaç Kolektif, Umurbey Mahallesi'nde küçük ölçekli bir işletmenin dönüşümüyle ortaya çıkmış ve misyonunu geleneksel gösteri ve sergileme mekânlarına erişemeyen genç sanatçılara görünürlük ve performans imkânı

sağlamak (Hope Archive, b.t.) olarak belirlemiştir. Bu bağlamda, mahalleli ile yerel sanatçıları ve sanat pratiklerini kamusal alanlarda bir araya getiren bir taban örgütlenmesi olarak kolektif; gündelik yaşama nüfuz eden ve müşterekleri vurgulayan bir kamusallık üretme imkânı sunmaktadır (Kılıç Özkan, 2023). Aktör sınıfının finansör ve yatırımcı ayağını temsil eden Arkas Holding, yönetiminin kişisel inisiyatifiyle şekillenmiş bir potansiyel yatırımcı aktör olarak nitelendirilebilir. Holdingin sanat piyasasını yönlendirme motivasyonu, uluslararası sanatçıların eserlerinin ve belirli kurumsal koleksiyonların kentin sanat ortamına dâhil edilme (Arkas Sanat Merkezi, b.t.) arzusuna dayanmaktadır. Bu motivasyon, yalnızca kültürel üretimin desteklenmesiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda kentsel mekânın simgesel ve işlevsel dönüşümüne katkı sunan bir kültürel diplomasi stratejisi olarak da okunabilir. Dolayısıyla Arkas Holding'in kültür bölgesi oluşumuna katkısı, sermaye aktarımı ve koleksiyon yönetimi gibi geleneksel yatırımcı pratiklerinin ötesine geçerek, mekânın kültürel kimliğini dönüştürebilecek bir erke ve sanat piyasasını yönlendirebilecek stratejik bir kapasiteyi temsil etmektedir.
Son olarak tarihi Elektrik Fabrikası, hâlihazırda işlevsiz olmasına rağmen merkezi yönetim (Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) ile yerel yönetim (İzmir Büyükşehir Belediyesi) arasındaki uzun süreli çatışmanın odağında bulunması sebebiyle araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Yerel yönetim, yapı ve çevresini daha önce yürüttüğü dönüşümlerle bütünleştirerek yapıya kültürel tesis işlevi kazandırmayı hedeflerken, alanın "özel proje alanı" ilan edilmesiyle mülkiyet ve yetkiyi devralan merkezi yönetim, fabrikanın ve bağlı arazinin turizm-ticaret amaçlı dönüşümünü talep etmektedir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2023). Yapı, mülkiyet-yönetim geriliminde kültürel dönüşümün somut bir aktör çatışması örneği olarak varlığını devam ettirmektedir (Tablo 4).

Kültür bölgelerinin sürdürülebilirliği, yalnızca aktör çeşitliliğini değil; aktörler arası mekânsal ortaklıkları (Montgomery, 2003), entegre üretim yapısını (Evans, 2009) ve kurumsal mekanizmalarla desteklenen iş birliklerini de gerekli kılmaktadır. İzmir liman arkasındaki aktörler, literatürde tanımlanan sınıfları temsil ediyor görünse de üretim süreçleri incelendiğinde, faaliyetlerinin büyük ölçüde kendi çekirdek yapılarında kaldığı ve iş birlikleri yoluyla sahaya yayılmadığı görülmektedir. Scott'ın (2006) görüşleri temelinde irdelenecek olursa tablo, kültürel kümelenme ve ağ yaratımındaki eksikliklere işaret etmektedir. Ayrıca aktörlerin etkinlik takvimlerinde program ve mekân açısından örtüşme bulunmaması, izole yapılanmayı pratikte doğrulamaktadır.

Aktör	Konum (Bölge)	Yapı	Merkez	Eylem
Kültür ve Turizm Bakanlığı	**Dönüşüm Bölgesi** 	Endüstri mirası 	İzmir Kültür Sanat Fabrikası	**Tür** • Sergi • Eğitim/Atölye/Kütüphane • Söyleşi • Performans **Yer** • Merkez binası ve açık alanı **Kullanıcı** • Sanatçılar ve kültürel üreticiler • Halk ve katılımcılar
İzmir Büyükşehir Belediyesi	**Merkez Bölge** 	Endüstri mirası 	Tarihi Havagazı Fabrikası	**Tür** • Forum/Çalıştay • Konser • Atölye • Kurumsal toplantı **Yer** • Merkez binası ve açık alanı **Kullanıcı** • Sanatçılar ve kültürel üreticiler • Kurumlar • Halk ve katılımcılar
AVİ (Art Venue İzmir)	**Merkez Bölge** 	Endüstri mirası 	Art Venue İzmir	**Tür** • Konser • Sergi • Söyleşi/Sempozyum • Eğitim **Yer** • Merkez binası **Kullanıcı** • Sanatçılar ve kültürel üreticiler • Halk ve katılımcılar
Darağaç Kolektif	**Mahalle** 	İş yeri 	Darağaç Kolektif	**Tür** • Resim/Fotoğraf • Heykel/Yerleştirme • Video/Performans • Ulusal-uluslararası iş birliği **Yer** • Karargâh (merkez binası) • Umurbey Mahallesi **Kullanıcı** • Sanatçılar ve kültürel üreticiler • Halk ve katılımcılar
Arkas Holding	**Merkez Bölge** 	Kamu binası 	Arkas Holding	**Tür** • Sergi • Mağaza **Yer** • Merkez binası **Kullanıcı** • Halk ve katılımcılar
İBB X ÇŞİDB	**Merkez Bölge** 	Endüstri mirası 	Tarihi Elektrik Fabrikası	**Tür** • İşlevsiz **Yer** • Merkez binası **Kullanıcı** • -

Bunun yanında, açık bir stratejik çerçevenin yokluğu ve merkezi ile yerel düzeyde mülkiyet-yönetim çatışmalarının varlığı, mekânsal temas ve iş birliğinin önündeki temel yapısal engelleri oluşturmaktadır. Sonuç olarak araştırma, alanı aktör çeşitliliğinin kültürel dönüşüm için tek başına yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

3.5 Koşul 3: Yönetsel Birlik (*Tamamlayıcı Politikalar*)

Kültür bölgelerinin yerel topluluk dinamiklerinin hayata geçirebilmesi geniş kapsamlı bir politika ve uygulama kapasitesini gerektirmektedir.

Yönetsel yapının açtığı bu esnek alan içerisinde yaratıcı sınıfın mekânsal yer değiştirmeleri ise dönüşüm süreçlerini tetikleyebilmektedir. Çok işlevli mekân, düşük kira, ortaklık yapabilme ve özgür fikir, üretim ortamında yer alabilme talepleri üzerine yer seçen/değiştiren sanatçılar, zamanla yeni yerlerinde yarattıkları ekonomik değer ve kültürel çeşitlilik ile yerel veya merkezi yönetimler tarafından fark edilerek desteklenmeye başlanmıştır. Destek mekanizmaları, küçük ölçekli iyileştirmelerden uluslararasılaşma stratejilerine kadar farklı düzeylerde şekillenmekte; yasal düzenlemeler, yönetişim biçimleri, mülkiyet ilişkileri ve yerel dinamiklerin etkileşimiyle her örnek özgün bir dönüşüm süreci ortaya koyabilmektedir. Noktasal düzeydeki ya da alt bölge ölçeğindeki kültür eksenli dönüşüm süreçlerinde kimi zaman yerel ve merkezi yönetimin birlikte hareket ettiği, kimi zaman tabandan gelen ve alanda kök salan kültür ve yaratıcı sektörel gelişimlerin ivmelendirmesiyle merkezi irade destekli gelişen kültür eksenli dönüşüm uygulamalarına rastlanabilmektedir.

Özgün bir örnek olarak Fransa'nın Marsilya kentindeki eski fabrika, yeni kültür merkezi yapısı La Friche'in hikâyesi aydınlatıcı olabilir. Yerel ve merkezi yönetimin uzun süreli koalisyonuna dayanan kültürel dönüşüm örneği La Friche, stratejik müdahalelerle kalıcı hale gelmiş kentsel ölçekli bir projedir. Başlangıç aşamasında yerel yönetimin sağladığı siyasi ve mali güvence ile yerel ağlarla bağlantı kurulması ve görünürlük kazanılması sağlanmış, akabinde merkezi yönetimin girişimi ile bölge, "Güney Fransa'nın Soho'su" olarak konumlandırılmıştır (Andres, 2011). Bu dönemde yerel yönetim ile merkezi yönetim arasında kurulan çıkar temelli koalisyonlar, projenin sürdürülebilir finansmanını, mekânsal planlama uyumunu ve kurumsal tanınırlığını güçlendirerek La Friche'in ulusal ve bölgesel düzeyde tanınarak daha geniş ağlara entegre olmasını sağlamıştır. Merkezi irade destekli kültürel dönüşüm modeli olarak da İskoçya'nın Dublin kentindeki Temple Bar örnek verilebilir. Temple Bar, 1950'lerden itibaren ekonomik ve fiziksel gerileme yaşayan bir kentsel dokunun, ulaşım merkezi olarak dönüştürülme tehdidine karşı (Quillinan ve Wentges, 1996; McCarthy, 1998) marjinal kullanımlar ve sanatçı stüdyolarının mekâna çekilmesiyle başlayan dönüşüm dinamiklerini somutlaştırmaktadır. Bölgede ortaya çıkan çöküntü ortamı, düşük maliyetli ve esnek kullanım olanağı sunan alanların yaratıcı aktörler tarafından benimsenmesini kolaylaştırmış, bu aktörlerin mekâna taşıdığı üretim ve kolektif pratikler kısa sürede yeni bir kültürel kimliğin inşasına zemin hazırlamıştır (McCarthy, 1998). İlk aşamada yerelliğin ve sanat temelli canlanmanın merkezde olduğu bu süreç zamanla kültür, turizm ve küçük işletmeler aracılığıyla ekonomik canlılık üreten bir model haline dönüşmüş ancak artan yatırım ve turizm odaklı müdahaleler, kullanıcı profili ve mekânsal işlevlerde belirgin bir değişime yol açarak bölgenin daha kozmopolit ve ticarileşmiş bir nitelik kazanmasına neden olmuştur. Pekin'deki 798 Sanat Bölgesi ve Şangay'daki M50 projeleri ise eski sanayi alanlarının yaratıcı merkezlere dönüştürüldüğü Çin'deki kültürel dönüşümün tipik örneklerindendir. Dönüşüm, ilk etapta sanatsal kimliğin ifadesi için marjinal kentsel alanları tercih eden sanatçıların terk edilmiş endüstriyel yapıları kiralamasıyla "aşağıdan yukarıya" bir gelişim aşamasıyla başlamıştır (Zielke ve Waibel, 2014). Bu erken dönemin ardından yerel ve merkezi yönetimler, kültürel dönüşümün ekonomik potansiyelini fark ederek süreçlere dahil olmuş ve bir "yukarıdan aşağıya" konsolidasyon aşaması başlatmıştır (Sepe, 2018). Pekin'de 2003'teki etkinliklerin ardından yerel ve merkezi yönetim 798'in ekonomik önemini görerek burayı "Yaratıcı Kültür Kuruluşu" ilan etmiş ve Çin'in sosyalist mirası ile uluslararası avangart sanatı birleştirme hedefini gütmüştür (Dekker, 2011'den aktaran Sepe, 2018). Şangay'da ise belediye, endüstriyel mirası yaratıcı firmalar için yeniden kullanmak amacıyla "Yaratıcı Endüstri Toplanma Alanı" oluşturulmasını önermiş ve M50, yerel yönetim girişimleri ile resmi bir yaratıcı küme haline gelmiştir (Gu, 2012; Sepe, 2018). Ancak bu resmi ve piyasa odaklı destek, her iki bölgede de kiraların hızla artmasına, sanatçıların marjinalleşmesine ve alanların üretimden tüketime kaymasına neden olarak, sanatsal özgünlüğün ticari uygulamalarla kaybolması ve küreselleşmiş bir sanat pazarına dönüşme riskini beraberinde getirmiştir.

> *"SAHA BULGULARI, ÇALIŞMA ALANINDAKİ MEVCUT PARÇALI YAPININ, TEORİDE ÖNGÖRÜLEN BÜTÜNLEŞMEYİ SAĞLAMAKTAN UZAK OLDUĞUNU, AKSİNE ALGISAL VE FİZİKSEL GEÇİRGENLİKTE ALAN İÇİN DEZAVANTAJ YARATTIĞINI ORTAYA KOYMAKTADIR"*

Vakalar, merkezi yönetimlerin düzenleyici çerçeveler ile ulusal finansman ve uluslararası tanınırlık sağlayan stratejilerle bölgenin dışa açılmasını ve kurumsal meşruiyetini kolaylaştırırdığını, yerel yönetimlerin de mekânsal planlama, altyapı yatırımları, kullanım esnekliği sağlayan prosedürler ve yerel aktörlerle doğrudan işbirliği mekanizmaları somut mekânsal dönüşümü şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Bu iki düzey arasındaki senkronizasyonun, dönüşümün sosyo-kültürel ve ekonomik hedeflerine ulaşmasında belirleyici olduğunu söylemek mümkündür.

3.6 Tespit 3: Yönetsel Açmazlar (*Parçacı Müdahaleler*)

Kent vizyonunu besleyen kültür politikalarının yalnızca programsal içerik ve kaynak tahsisi düzeyinde kalmayıp aynı zamanda kurumsal bir kültür yönetimi çerçevesi içinde örgütlenmesi gerekmektedir. Bu çerçeve, kültür bölgesi oluşumunu

doğrudan etkileyen yönetsel yapılar arası işbirliği ve uyumun kurumsallaşmasına bağlıdır. İzmir'in gelişim vizyonu doğrudan kültürel dönüşüm rotası olarak adlandırılmamakla beraber, merkezi ve yerel yönetimler düzeyinde benimsenen politikaların uygulama araçları ulusal kalkınma stratejilerinden başlayıp bölge ve alt ölçekli plan kararlarına kadar uzanan kademeli bir bağlam içinde şekillenmiştir. En üst ölçekte Onuncu Kalkınma Planı'nda (2014–2018) kentsel dönüşüme ilişkin stratejik amaçlar içerisinde dönüşüm projelerinde "yenilikçi ve katma değer yaratan sektörlere, yaratıcı endüstrilere ve yüksek teknolojili ve çevreye duyarlı üretimi destekleyen uygulamalara öncelik verilmesi" kararlaştırılmış (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013) ve karar, İzmir'in ilk bölge planı raporuna girmiştir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2023). 2014–2023 dönemine ait İzmir bölge planı, kentin belirli aks ve bölgelerine radikal işlev atamaları getirerek dönüşümün mekânsal çerçevesini çizmiştir. Planda liman bölgesi "girişimcilik merkezi" işleviyle tanımlanmış, kentin genel vizyonu kültür, sanat ve tasarım metropolü olma hedefi ile yaratıcı endüstrilerin geliştirilmesine vurgu yapacak şekilde netleştirilmiştir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2015).

İzmir'in yaratıcı ve kültürel kimliğini öne çıkarmak amacıyla yerel yönetim, bir dizi prestij başvurusu ve girişiminde bulunmuştur. Bu dönemde 2020 EXPO, 2020 Dünya Tasarım Başkenti, 2021 UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı ve 2022 Avrupa Kültür Başkenti adaylıklarından yalnızca UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı başvurusundan olumlu sonuç alınmıştır. 2024–2028 bölge planı, önceki dönemin mekânsal kararlarını devam ettirmekle kalmayıp, işlev atamalarında bölgesel rolleri genişletmiş ve derinleştirmiştir. Buna göre Konak ve çevresi, planda "küresel odak" rolünü üstlenirken, liman bölgesi ziyaretçi hareketliliğini artıracak bir unsur olarak kabul edilmiş, liman arkası ise bölgenin merkezi iş alanı, turizm ve lojistik üssü rollerini destekleyecek biçimde "yaratıcılık odağı" olarak işlevlendirilmiştir. Planın stratejik öncelikleri arasında ise yaratıcı endüstrilerin gelişiminin desteklenmesi yer almış ve bu doğrultuda İzmir Yaratıcı Endüstriler Merkezi projesi öne çıkarılarak merkez yapısı İzmir Tarihi Elektrik Fabrikası seçilmiştir (İzmir Bölge Planı, 2024-2028). Alt ölçekli planlarda ise bölge planı hedeflerinin mekânsal plan kararlarına dönüşme biçimleri karmaşık ve kısmen çelişkili görünmektedir. 1/25000 ölçekli nazım imar planı Konak–Alsancak–Bayraklı aksını merkezi iş alanı olarak belirlemiş ve liman arkasında karakteristik bölge şemasında (Görsel 4) izole bölge (Görsel 4'te 5 numaralı bölge) olarak tanımlanan alan haricindeki diğer alanlar bu işlevle planlanmıştır (1/25000 ölçekli NİP). 1/5000 ölçekli nazım imar planı ise şemada dönüşüm bölgesi (Görsel 4'te 3 numaralı bölge) olarak tanımlanan alanda ağırlıklı olarak ticaret–turizm–konut karma kullanımına ve merkez bölge olarak adlandırılan alanın (Görsel 4'te 1 numaralı bölge) limana bakan parçalarını özel proje alanı ilanına yönelmiştir. Yine Konak 1. Etap 1/5000 ölçekli nazım imar planı plan açıklama raporunda liman bölgesi "yeni merkezi iş alanı" olarak belirlenmiştir. Liman için ise İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı Raporu'nda (2010) güncel mekânsal talepler ve jeolojik analizler doğrultusunda yük taşımacılığı işlevinin kademeli olarak yolcu taşımacılığına dönüşümü öngörülmüştür. 1/1000 ölçekli uygulama imar planında da 1/5000 ölçekli plan kararlarının genel hatlarıyla sürdürüldüğü görülmektedir.

Bu kararlar ağında, alt ölçekli plan ve uygulamalara yansımayan kültürel dönüşüm hedefleri, parçacıl, noktasal ve tanımlanmamış mekânsal kararlar alınmasına yol açarak plan bütünlüğünü aşındırmış görünmektedir. Bölge planlarının mekânsal planlar üzerindeki yaptırım gücünün yasal temelde sınırlı olması, bu süreçte yönetsel birlik varsayımı temelinde aktörler arası eşgüdüm sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Ancak saha bulguları, mevcut koşullar altında merkezi ve yerel yönetim arasında sürdürülebilir bir sinerji veya işbirliğinin tesis edilemediğini, bu sebeple ortak hareket edilebilecek bir yönetişim zemininin hem uygulama hem de doküman düzeyinde tariflenemediğini ortaya koymaktadır.

4. Tartışma ve Sonuç

Çalışma, kültür bölgelerinin ortaya çıkışında etkili olan farklı dinamikleri birbirleriyle bağlantılı örüntüler halinde tanımlayarak, bu ortak özellikler üzerinden İzmir liman arkasının bir kültür bölgesine dönüşme potansiyelini somut göstergelerle sorgulamayı amaçlamıştır. Alanın kültürel dönüşümü ve kültür bölgesi potansiyeli; mekânsal özellikler, aktör ilişkileri ve yönetsel yapı (karar alma süreçleri ve uygulamalar) boyutları çerçevesinde analiz edilmiştir.

Literatürde kültür bölgeleri ile yaratıcı endüstri bölgeleri arasındaki temel ekonomik ayrışma noktalarından biri olarak işaret edilen "mekânsal bölgeleme" anlayışı (Evans, 2009), İzmir liman arkası özelinde de somut bir morfolojik karakter olarak izlenmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren planlama disiplininde sanayi ve konut ayrımına dayalı katı bölgeleme anlayışı, yerini yaşama ve çalışma pratiklerini bütünleştiren bilinçli karma arazi kullanımına bırakmıştır (Lefebvre, 1974'ten aktaran Evans, 2009). Ne var ki saha bulguları, çalışma alanındaki mevcut parçalı yapının, teoride öngörülen bütünleşmeyi sağlamaktan uzak olduğunu, aksine algısal ve fiziksel geçirgenlikte alan için dezavantaj yarattığını ortaya koymaktadır. Mekânsal organizasyon açısından değerlendirildiğinde karma kullanım (Jacobs, 1961) yetersiz, mekânsal okunabilirlik (Lynch, 1960) zayıf ve sokak arayüzlerinin (Wood vd., 2016) alan kullanımına dâhil edilmediği gözlemlenmiştir. İşlevsel çeşitlilik ise yerini büyük ölçüde konut, kamu hizmetleri, turizm-ticaret ve liman faaliyetleri temelinde ayrışmış bir bölgelemeye bırakmıştır. Öz olarak kültür bölgelerinin oluşumunda mekânsal adaptasyon koşulu, alanda uyumsuz parçaların varlığı ile sonuçlanmıştır. Buna karşın, atıl durumda bulunan endüstriyel miras alanları depolar ve fabrika yapıları, kültürel dönüşümü tetikleyebilecek aktörler için mekânsal esneklik ve adaptasyon imkânı sunmakta, aynı zamanda kolektif hafıza mekânları (Gehl, 1996'dan aktaran Montgomery, 2003) olarak potansiyel barındırmaktadır.

Liman arkasında kültürel dönüşüm sürecine dâhil olan aktörlerin kültürel

özellikleri incelendiğinde, üretimlerin mekânsal ayrışma ve yönlendirici mekanizmaların yokluğunun etkisiyle tekil üretim noktalarında (sanatçının kişisel üretim alanında) ve/veya bu noktaların çevresinde yoğunlaştığı görülmüştür. Aktörlerin etkinlik takvimlerinde birbirleriyle örtüşen mekân veya etkinliklerin bulunmaması, alana özgü aktör temelli bir kültürel ağın henüz oluşmadığına işaret etmektedir. Ayrıca beklenen sektörel çeşitliliğin (Evans, 2009) sınırlı olması ve gece ekonomisi yaratan tamamlayıcı sektörlerin (Murzyn-Kupisz, 2012) yetersizliği de alanın kültür bölgesine dönüşme potansiyelindeki zayıf yönler olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan alandaki aktif aktörlerin kültür bölgeleri için tanımlanan aktör sınıflarıyla (Tablo 3) eşleşebilmesi, sayıca sınırlı olmalarına karşın etkinlik türlerinin çeşitlilik gösteriyor olması ve tüketici profilinin ağırlıklı olarak kentli ve ziyaretçilerden oluşması, alanda kamusal diyalog ortamının gelişimine ve yere özgü bir paylaşım alanı yaratılmasına katkı sağlayan (Parlakkaya, 2020) göstergeler olarak sıralanabilir. Ancak tüketici kitlenin (alan sakinleri, etkinlik katılımcıları, turistler) ortak bir profile sahip olup olmadığı, bu grupların davranışsal eğilimleri bağlamında başka bir araştırma konusudur.

Alanın kültür bölgesi potansiyeli yönetsel düzeydeki sorgulamalar üzerinden irdelendiğinde ise özellikle son 5 yılda yerel yönetim merkezli çeşitli prestij girişimlerinin varlığından söz etmek mümkündür (Bölüm 2.6). Her ne kadar bu girişimlerden beklenen sonuçlar alınamamış görünse de yapılan hamlelerin uluslararası organizasyonlarla diyalog ortamı oluşturulması ve küresel örneklerin markalaşma stratejilerinin yakından takip edilmesi noktasında ileriye dönük fayda sağlayabileceğini söylemek mümkündür. Yanı sıra kentin sosyo-mekânsal ve ekonomik gelişimine yön veren üst ölçekli kararlar (kalkınma planları ile bölge planları) üzerinden İzmir liman arkası bölgesinin marka potansiyelinin fark edilmiş olduğu da okunabilmektedir. Ancak bu bağlayıcı nitelikteki kararların uygulama ayağı sayılabilecek alt ölçekli planlarda gerek alanın yakın çevresi ile kurduğu ilişki gerekse alanın kendi iç yapısındaki mekânsal müdahalelerde çelişkili, kopuk ve zamana yayılmamış kararlar alındığı açıktır. Buna göre aynı planlama dönemi içerisinde liman için yolcu taşımacılığı, liman arkası için yaratıcılık odağı, liman arkasını da içine alacak şekilde Konak-Alsancak-Bayraklı aksı için ise merkezi iş alanı, ulaşım merkezi, turizm merkezi işlevleri öngörülmüştür. Bu çoklu işlevlerin birbirleriyle nasıl entegre edileceği ve hayata geçirilmesi için gerekli altyapı, maliyet ve tasarım analizlerine ilişkin yönlendirici değerlendirmeler, plan raporlarında ya da herhangi bir master plan veya rehber belgede açıkça ortaya koyulmamıştır. Liman arkasında hem tarihsel kimlik hem de güncel kentsel gereksinimlerle bağdaşmayan yapılaşma kararları, Elektrik Fabrikası ve Sümerbank Basma Sanayi örneklerinde gözlemlendiği üzere, merkezi yönetim (Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) ile yerel yönetim (İzmir Büyükşehir Belediyesi) arasında özelleştirme politikaları temelli uyuşmazlıklara yol açmaktadır. Öte yandan; Allsancak, Evora, Divan Prestij ve Locall projeleri gibi yerel ve merkezi yönetimin mutabık göründüğü mekânsal müdahaleler ise kentsel dokudan kopuk, dışa kapalı ve bağlamı reddeden özel sektör merkezli bir mekânsal dayatmayı beraberinde getirmektedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde 2002 yılında kurulan Tarihi Çevreyi Koruma Şube Müdürlüğü'nün kentin tarihi dokusunu koruma ve yaşatma yönündeki kayda değer çabalarına rağmen (Karadağ ve İncedere, 2020) Eski Un Fabrikası'nda gözlemlenen özgün işlev kaybı ile TMO Alsancak Siloları ve Şark Sanayi gibi endüstriyel miras ögelerinin atıl bırakılması, alanın 'koruma' ve 'rant odaklı dönüşüm' kıskacında sıkıştığını göstermektedir. Mevcut durumda, derinlikli bir tespitten ve kapsayıcı bir yaklaşımdan uzak bu uygulamalar, kültür eksenli kentsel dönüşümün temel gereklilikleri olan aktörler arası ortaklıkların tesisi (Montgomery, 2003), bu süreçlerin kurumsal mekanizmalarla desteklenmesi (Oakley, 2006) ve merkezi yönetimin politika belirlemedeki yönlendirici rolünün (Liu vd., 2015) etkin kılınmasını engellemektedir.

Bulgular, İzmir liman arkasının kültür bölgesine dönüşüm potansiyelinin; mekân, aktör ve yönetsel yapı boyutlarında farklı düzeylerde ve değişken bir yapıda gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Darağaç örneğinde olduğu gibi özgün karakter sergileyen odakların varlığı, alanın potansiyelini besleyen önemli bir unsur olsa da bölgenin kendi içinde alt bölgelere ayrışan yapısı ve bu parçaların sergilediği kopuk gelişim eğilimleri, mekânsal bütünlüğün sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Mevcut mekânsal parçalılık sorunu, mekânsal, kurumsal ve toplumsal bileşenleri birbirine bağlayacak çok kanallı bir yönetişim mekanizmasının örgütlenememiş olmasıyla daha da derinleşmektedir. Bu örgütsel eksiklik, alt ölçekli yönlendirici belgelerin ve uygulama araçlarının ancak fragmanlar halinde hayata geçirilmesine neden olmakta, dolayısıyla sürdürülebilir bir dönüşümü önceleyen aşağıdan yukarıya süreçlerin işleyişini engellemektedir. Sonuç olarak, gerek mekânsal entegrasyonun sağlanamaması gerekse bütüncül bir ilişkiler ağının örülememesi, alanın kültür bölgesine dönüşüm potansiyelini kaçınılmaz olarak zayıflatmaktadır.

Çalışmanın amacı, değinildiği üzere kültür eksenli dönüşüm potansiyelini değerlendirebilecek özgün bir yöntem geliştirmek ve bu yöntemi bir alanda test etmektir. Araştırmanın temel odak noktası metodolojik bir model inşası olup, alanın kültür bölgesi potansiyelinin hayata geçirilmesine yönelik saha ve aktör odaklı bakışların ne tür stratejik çıktılar üreteceği, derinlemesine ve çok katmanlı bir sorgulamayı gerektirmektedir. Bu bağlamda liman arkası bölgesinin bir 'kültür bölgesine' dönüşme stratejik hedefleri; kentin makro ölçekli bir kültür vizyonu ortaya koyulmadan ve bu vizyonun ekonomik, toplumsal ve mekânsal hedeflerle kurduğu ilişki tanımlanmadan tespit edilemeyecektir. Nitekim İZKA 2012 Kültür Ekonomisi Envanteri ve Kültür Stratejisi çalışması ve 2009 Kültür Çalıştayı gibi süreçler, kent yönetiminde rol alan farklı düzeyde aktörlerin bir aradalığıyla şekillenen ortak vizyon arayışlarına somut birer örnektir. Dolayısıyla, bu çok boyutlu tartışma süreçleri ve aktörler arası etkileşim platformları

bütünüyle olgunlaşmadan, alandaki her bir paydaşın kültür eksenli dönüşüm sürecine sağlayacağı somut katkı ve bu sürecin nihai sınırları kesin bir biçimde tanımlanamayacaktır. Sonraki çalışmalarda alanın, kentin üst ölçekli kültür stratejisi bağlamında nasıl şekillendiği ve mevcut uygulamalar ile karar vericilerin sahaya ilişkin stratejilerinin karşılaştırıldığı araştırma konularının ele alınması, alanın çok boyutlu değerlendirilmesi kapsamında katkı sunabilir. ◘

KAYNAKLAR

• Andres, L. (2011). Alternative initiatives, cultural intermediaries and urban regeneration: the case of La Friche (Marseille). *European Planning Studies, 19*(5), 795-811.
• Arendt, H. (1994). *Essays in understanding.* New York: Schocken Books.
• Arkas Sanat Merkezi. (b.t.). *Hakkımızda.* Erişim tarihi 30 Eylül 2025, https://arkassanatmerkezi.com/hakkimizda/
• Art Venue İzmir. (b.t.) *Manifesto*. Erişim tarihi 29 Eylül 2025, https://artvenueizmir.com/manifesto/
• Baudrillard, J. (1997). *Tüketim toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
• Bianchini, F., Parkinson, M.H. (1993). *Cultural policy and urban regeneration: the west european experience*. Manchester University Press.
• Borre, J.R., Romero, G.C., Gutiérrez, J. M., ve Ramírez, J. (2023). Discussion of the aspects of the cultural and creative industries that impact on sustainable development: a systematic review. *Procedia Computer Science, 224*, 532-537.
• Chapain, C. ve Sagot-Duvauroux, D. (2018). Cultural and creative clusters – a systematic literature review and a renewed research agenda. *Urban Research ve Practice, 13*(3) 300-329.
• Çıkış, Ş. (2009). Endüstriyel bir miras alanında dönüşüm: İzmir liman arkası bölgesi. *Ege Mimarlık, 70,* 10-13.
• Evans, G. (2009). From cultural quarter to creative cluster: creative spaces in the new city economy. M. Legner (Ed.), *The sustainability and development of cultural quarters: International perspectives* içinde (ss. 32–59). Stockholm: Institute of Urban History.
• Feng, Y., Zhang, F. ve Wu, F. (2025). Waterfront regeneration as a political mission: Megaprojects under state entrepreneurialism. *Journal of Urban Affairs*, 1-18.
• Florida, R. (2003). The rise of the creative class: and how ıt's transforming work, leisure, community and everyday life. New York: Basic Books.
• Garnham, N. (2005): From cultural to creative industries. *International Journal of Cultural Policy, 11*(1), 15-29.
• Global Leaders Institute for Arts Innovation. (2024, 30 Ekim). *The power of the nighttime economy: Fueling culture and community after dark*. Erişim tarihi 1 Ekim 2025, https://www.globalleadersinstitute.org/blog-post/the-power-of-the-nighttime-economy-fueling-culture-and-community-after-dark/
• Gökçen Ş. (2016). Kültür endüstrileri ve bölgesel kalkınma. Z. Mızırak ve B. Mercan (Ed.), *Bölgesel kalkınmada yeni trendler* içinde (ss. 247-272). Konya: Çizgi Kitabevi.
• Gu, X. (2012) The art of re-industrialisation in Shanghai. *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research, 4,* 193-211.
• Gunay, Z. ve Dokmeci, V. (2012). Culture-led regeneration of Istanbul waterfront: Golden Horn Cultural Valley Project. *Cities, 29*(4), 213-222.
• Güleç, E. ve Savaşır, G. (2022). İzmir Darağaç'taki taktiksel sanat üretim pratiklerine, yer oluşturma ilkeleriyle bakmak. *Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi, 11*, 5-22.
• Hall, P. (1998). *Cities in civilization: culture, innovation and urban order.* Weidenfeld & Nicholson, London.
• Hesmondhalgh, D. ve Pratt, A. (2005). Cultural industries and cultural policy. *International Journal of Cultural Policy.* https://doi.org/10.1080/10286630500067598
• Hope Archive (b.t.) *Darağaç Kolektifi.* Erişim tarihi 29 Eylül 2025, https://www.hopearchive.org/hope/daragac-kolektifi/
• Hoyle, B.S. (1998). Cities and ports: concept and issues. *Vegueta, 3*, 263-278.
• İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı. (2021, Kasım). *Konak 1. etap (Alsancak-Kahramanlar bölgesi) 1/5000 ölçekli nazım imar planı plan açıklama raporu*. Erişim tarihi 1 Ekim 2025, https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/NazimImarPlani/3236586_30064.pdf
• İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2010). *İzmir yeni kent merkezi nazım imar planı raporu*.
• İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA). (2015). *İzmir Bölge Planı 2014-2023*. İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yayınları.
• İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA). (2021). *İzmir Endüstriyel Miras Envanteri* (Ş. Gökçen, G. Aktai, S.Söyler, S. Güngör, B. Karlı, Yay.Haz.). İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yayınları. Erişim tarihi 1 Şubat 2026, https://izka.org.tr/wp-content/uploads/2021/08/endustriyel-miras.pdf
• İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA). (2023).*2024-2028 İzmir Bölge Planı*. İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yayınları. Erişim tarihi 1 Şubat 2026, https://izka.org.tr/wp-content/uploads/2025/02/BOLGE-PLANI-2024-2028.pdf
• İzmir Kültür Sanat Fabrikası. (b.t.). *Alsancak Tekel Fabrikası, yepyeni bir kültür sanat merkezine dönüştü*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Erişim tarihi 30 Eylül 2025, https://izmirkultursanatfabrikasi.gov.tr/tr/hakkimizda/hakkinda
• Jacobs, J. (1961). *The death and life of great american cities*. New York: Random House.
• Jayne, M. (2004). *City of quarters: urban villages in the contemporary city* (D. Bell, Ed.). London: Routledge.
• Karaca, G. (2015). Müzenin kamusallığının sanat yoluyla eleştirisi. *Sanat ve Tasarım Dergisi, 5*(8), 62-74.
• Karadağ, A. ve İncedere, L. (2020). Kentsel belleğin sürdürülebilirliği açısından izmir'deki endüstri miras alanlarının önemi: Alsancak liman ardı bölgesi örneği. *Ege Coğrafya Dergisi, 29*(1), 57-71.
• Kılıç Özkan, P. (2023). Çok sesli kamusallığa doğru: Diyalojik bir sanat pratiği olarak Darağaç. *Ege Mimarlık, 118*, 62–67.
• Landry, C. ve Hyams, J. (2012). *The creative city index: measuring the pulse of the city.* Bournes Green, UK: Comedia.
• Lash, S. ve Urry, J. (1994). *Economies of signs and space*. London: Sage Publications.
• Lazzeretti, L., Capone, F. ve Innocenti, N. (2017). The rise of cultural and creative industries in creative economy research: a bibliometric analysis. L. Lazeretti, M. Vecco (Ed.), *Creative industries and entrepreneurship* içinde (ss. 13-34). Edward Elgar Publishing.
• Liu, H., Silva, E. A., Wang, Q. (2015). *Creative industries and urban spatial structure: Agent-based modelling of the dynamics in Nanjing.* Springer.
• Lynch, K. (1960). *The image of the city.* Cambridge, MA: MIT Press.
• Mangır, K. (2021, 23 Ağustos). *İzmir liman arkası bölgesi'nin dünü, bugünü ve geleceği.* Erişim tarihi 1 Ekim 2025, https://kalkinmaguncesi.izka.org.tr/index.php/2021/08/23/izmir-liman-arkasi-bolgesinin-dunu-bugunu-ve-gelecegi/
• McCarthy, J. (1998). Dublin's temple bar—a case study of culture-led regeneration. *European Planning Studies, 6*(3), 271-281.
• Mızırak, Z., Mercan, B. (Ed.). (2016). *Bölgesel kalkınmada yeni trendler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
• Montgomery, J. (2003). Cultural quarters as mechanisms for urban regeneration. part 1: conceptualising cultural quarters. *Planning, Practice ve Research, 18*(4),293-306.
• Murzyn-Kupisz, M. (2012). Cultural, economic and social sustainability of heritage tourism: Issues and challenges. *Economic and Environmental Studies, 12*(2), 113-133.
• Oakley, K. (2006). Include us out—economic development and social policy in the creative ındustries. *Cultural Trends, 15*(4), 255–273.
• Oakley, K. ve O'Connor, J. (2015). The cultural industries: an introduction from culture to creativity – and back again? *Routledge Companion to the Cultural Industries* içinde (ss. 1-23). Abingdon, Oxon: Routledge.
• Otis College of Art and Design. (2023, Aralık). *The day after tomorrow: Hollywood's future remains uncertain in the wake of the SAG-AFTRA and WGA strikes*. Otis college studies on the creative economy :Entertainment production. Erişim tarihi 1 Şubat 2026, otis.edu/about/initiatives/documents/otis-college-report-creative-economy-december-2023.pdf
• Parlakkaya, H. (2020). Kamusal alanda sanat ve sanat eserleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*(4), 1157-1172.
• Pasin, B., Varinlioğlu, G., Kılınç, K. (2020). Alternatif bir kentsel tamirat pratiği olarak Darağaç. *Ege Mimarlık, 108*, 78–85.
• Pratt, A.C. (2008). Creative cities: The cultural industries and the creative class. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography, 90*(2), 107-117.
• Quillinan, J., Wentges, R. (1996). The community origins of the Temple Bar Project. P. Quinn (Ed.) *Temple bar: the power of an idea* içinde (ss.15-19). Dublin: Temple Bar Properties Limited.
• Roodhouse, S. (Ed.) (2006). *Cultural quarters: principles and practice*. Bristol: Intellect.
• Sarı, S. ve Mengi, O. (2022). The role of creative placemaking: re-visiting Darağaç art district, İzmir. *M/C Journal, 25*(3).
• Sepe, M. (2018). Place identity and creative district regeneration: The case of 798 in Beijing and M50 in Shanghai art zones. *METU Journal of the Faculty of Architecture, 35*(2), 151-171.
• Scott, A.J. (2006). Creative cities: conceptual issues and policy questions. *Journal of Urban Affairs, 28*(1), 1-17.
• T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu kalkınma planı 2014-2018*. Erişim tarihi 1 Şubat 2026, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2025/06/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf
• Tarihi Havagazı Fabrikası. (b.t.). *Anasayfa*. Erişim tarihi 29 Eylül 2025, https://havagazifabrikasi.com.tr/
• United Nations. (2010). *Creative economy report 2010. creative economy: a feasible development option*. United Nations Publications. Erişim tarihi 1 Ekim 2025, https://europaregina.eu/wp-content/uploads/2023/04/ditctab20103_en.pdf
• United Nations. (2024). *Creative economy outlook 2024: Technical and statistical report.* New York: United Nations Publications. Erişim tarihi 1 Ekim 2025, https://unctad.org/system/files/official-document/ditctsce2024d2_en.pdf
• Üstünel, E. (2023). *Yaratıcı çekirdekten kültür bölgesine: Darağaç kültür üçgeni* [Yayınlanmamış yüksek lisans stüdyo çalışması]. Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı.
• Wood, S., Dovey, K., Pike, L. (2016). Urban design dimensions of creative clustering: Mix/adaptation/networks/ambivalence. P. Burton, H. Shearer (Ed.), *State of Australian Cities Conference, 2015: Refereed Proceedings* içinde. Griffith University.
• Yaman Kurt, A. (2009). *Adorno ve Horkheimer'ın kültür endüstrisi eleştirisi üzerine bir inceleme*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
• Zielke, P., Waibel, M. (2014). Comparative urban governance of developing creative spaces in China. *Habitat International, 41,* 99-107.